

Werkgebied: Denderhoutem, Haaltert, Heldergem,
Kerksken, Terjoden

Mededelingen Heemkundige Kring
Groot-Haaltert - 3-maandelijks ledenblad

32e jaargang 2012 - nr. 2

Redactie:

Diepeweg 15, 9450 Haaltert
Voorzitter - Secretariaat
Willy De Loose
053/83.08.81

Medewerkers:

Denderhoutem:

Luc Pots
Hans Sonck

Haaltert:

Jan Paul De Graeve
Marc De Moyer
John Scheerlinck
Christophe Provost

Heldergem:

Roger De Troyer
William Minnaert

Kerksken:

Joris De Kegel - ledenadministratie

Documentatiecentrum:

Warandegebouw Sint-Gorikspein 17,
9450 Haaltert.

Open: eerste zondag en tweede donderdag
van de maand van 10 tot 12 u.

Gesloten: juli en augustus

Ruiladres:

Diepeweg 15, 9450 Haaltert
Lidmaatschap: € 10
Steunend lid: € 15
Rek.nr. BE40 4395 0830 6163
KREDBEBB

Heemkundige Kring Groot-Haaltert

Email: willydeloose@skynet.be
info@hkhaaltert.be

Website:

www.hkhaaltert.be

Elke auteur is verantwoordelijk voor
zijn/haar teksten.

Teksten mogen overgenomen worden mits
bronvermelding.

HK Haaltert is lid van 'Heemkunde Oost-Vlaanderen'.

Redactioneel

Het hoeft niet meer gezegd (en geschreven): de Titanic-tentoonstelling 'Vaart wel en tot laters' was een onverwacht succes, een schot in de roos!

Er was ruime aandacht in de nationale en regionale pers en items op verscheidene TV-kanalen, maar het belangrijkste was wel de enorme respons én de reacties van het publiek. Bijna 3000 bezoekers vonden de weg naar het HaBe, een unicum in het socio-culturele gebeuren in onze gemeente.

De Heemkundige Kring wil nogmaals alle personen en instanties oprecht danken voor hun logistieke en/of financiële steun aan dit project. Samen hebben wij Haaltert en de herdenking van de Titanicramp, die nog veel emoties opwekt in onze regio, op de kaart gezet.

Het is mooi verwoord op een poëtische wijze door M. Van Schandevijl in het gastenboek:

*'Ontroering loopt,
als fijne druppels water,
langsheen je ziel
terwijl je even meedrijft
tussen versteende herinneringen
die je vertellen
hoe snel wat 'ooit' eens was
er, in één oogwenk,
niet meer zal zijn.'*

Ook even jullie aandacht voor volgende realisaties:

30 september is het reeds 20 jaar geleden dat de Jozef de Brouwerfietsroute ingereden werd.

Dit wordt op een passende wijze herdacht met fietstochten en een tentoonstelling in het HaBe over pastoor De Brouwer, Erevoorzitter van de Heemkundige Kring. Wij verlenen graag onze medewerking aan dit project.

In september wordt de 600ste verjaardag herdacht van 'zevenkapel' aan het kerkhof te Denderhoutem. Onze medewerker Luc Pots schreef een boekje met de historiek van dit historisch gebouw. Verdere info elders in dit nummer. Warm aanbevolen.

In het najaar stellen wij een nieuw boek voor: 'Onze gemeenten, vroeger en nu'. Het wordt een nostalgische wandeling door Denderhoutem, Haaltert, Heldergem en Kerksken. Meer hierover in het volgende nummer, dat wij jullie bezorgen midden september, na een heerlijke, rustgevende en zonnige vakantie. Dit wensen wij jullie van harte toe.

Dankwoord

Naar aanleiding van de succesrijke Titanic-tentoonstelling 'Vaart wel en tot laters',
onze oprechte dank aan:

*het Gemeentebestuur
de Cultuurraad*

Fintra

*en de DF-afdeling Kerksken-Heldergem, voor hun steun
én vooral dank aan de bijna 3000 bezoekers!*

Dat de media ruime aandacht geschonken hebben aan dit evenement zal jullie zeker niet ontgaan zijn. De nationale en regionale pers en de verschillende TV-kanalen brachten relaas over de herdenkingsplechtigheden.

Ook andere gemeenten hadden interesse voor de banners. Graag vermelden wij dat de volledige tentoonstelling nog te zien is in:

Bredene van 1 juni tot 1 september, Zomertentoonstelling over de kustreddingdiensten, Mercator, de Titanic en andere scheepsrampen. Gratis te bezichtigen tijdens de openingsuren van het MEC Staf Versluys. Kapelstraat 75, 8450 Bredene

Steenhuize-Wijnhuize, WE 6 en 7 oktober

Melsele, Beveren-Waas, OC Boerenpoort, St. Elisabethstraat 31A 9120 Melsele van 12 tot 21 oktober.

De 1000ste bezoeker, Willy Gees uit Kerksken ontvangt een attentie

Burgemeester en schepenen tijdens de herdenkingsmis te Kerksken

Familieleden van de overlevenden

28/4/12 Schitterende tentoonstelling die bewijst welke waarde onze heenkundige kringer vertegenwoordigen.
 Dr. Jero Peeters
 Ondervoorzitter Alp. Ndl. Verbond.
 lid Vlaams Zeevaartmuseum van de zee

April 22, 2012 A very impressive exhibition. Thanks for making this possible - much hard work!
 August & M. Bell De Hertogh Cary, NC
 August's mother, born & raised in Kerksen; immigrated to Detroit in 1936.

29.4.2012
 "Woorden van dankbaarheid" dat is het minste wat ik op deze rustige zondagvoormiddag kan merpenen. Met ervaring weten we welk geduld en "tactische doorzetting" het vraagt om zo diep in dit facet van onze "nederlandse geschiedenis" te graven, dat zoveel mensen, in hun nadenkingen "bereikte" de voorbije 100 jaar.
 Proficiet: u haalt er eer van! Gezeggen
 Antoinette Callebaut - voorzitter Nederlandsche Zenderkring
 (en geboren schepen van cultuur & Kenore en geboren College van Willy de Loose)

De herinneringszuil aan de kerk te Kerksen

DE VERPLAATSING VAN OOSTENDE
 MEER DAN WAARD!! WERBOROUCK

Vlaamse Actieve Senioren - afdeling Ninove "VLOS"
 'Prachtig initiatief!' De Vlaamse Actieve Senioren hebben genoten van deze prachtige tentoonstelling. Het geeft ons een mooi overzicht gegeven van de dramatische gebeurtenis in die de streek trof. Bedankt en proficiat voor dit mooie werk,
 Rita Cornelis

De 2000ste bezoeker, Sarah Depetter met haar klas van de Meerse basisschool 'De Grasspriet'

We zijn trots dat Haalt er de enige Titanic tentoonstelling heeft in België. Het was een zeer interessante tentoonstelling met mooie fragmenten. Het is heerlijk om de geschiedenis van Haalt er te ontdekken!
 Anne-Sophie Vankeerberghen
 Hermine Van der Laan ont.

Eerste culturele activiteit na de huwelijksbelofte!

The American Dream !? ...

Het levensverhaal van drie Haaltenaren die als landverhuizers naar de Verenigde Staten van Amerika trokken.

In samenhang met de actuele belangstelling voor de TITANIC n.a.v. de honderdste verjaardag van deze historische scheepsramp, brengen wij het levensverhaal van drie broers, drie Haaltenaren: Joseph, Gustaaf en Alexis Mertens. Zij verlieten Haaltert om economische redenen als landverhuizers voor de Verenigde Staten van Amerika, ook zowat honderd jaar geleden. Zij deden de overtocht vanzelfsprekend per schip, gelukkig niet via de Titanic, hoewel het door een kleine speling van het (nood)lot ook anders had gekund...

Hun levensverhaal brengen we in twee bijdragen voor Mededelingen Heemkundige Kring Haaltert, waarvan hierbij de eerste;

Deel I: This Land Is Your Land, This Land Is My Land...

Wie waren Joseph, Gustaaf en Alexis Mertens? Wat bezielde hen? Waarom vertrokken zij naar Amerika? Hoe verliep hun overtocht? Waar kwamen zij terecht? Hoe verging het hen en hun families verder? Bij dit alles lieten zij in Haaltert een thuisblijvende broer achter: Karel Lodewijck – Charles – Mertens.

Deel II: We'll Meet Again, Don't Know Where, Don't Know When...

Zijn Joseph, Gustaaf en Alexis Mertens nog teruggekomen naar hun vaderland? Hoe en waar kwamen zij aan hun levenseinde? Wat is geworden van de nazaten? Waar leven deze de dag van vandaag?...

Onze bijdragen zijn onderdelen van omvattender onderzoek naar de familienaam Mertens en de familiestamboom. Dit laatste voert (voorlopig) terug tot het einde van de 16de eeuw, waarover wij hopen in de loop van 2012 klaar te zijn met een globaler beeld van vier eeuwen Mertens, rond en in Haaltert.

Deel I

This Land Is Your Land, This Land Is My Land... (Amerikaans volkslied).

Voor een eerste familiale situering draaien wij de klok terug tot midden de 19de eeuw. Op 20 juni 1850 werd in Nieuwerkerken, Dominicus Mertens (1850-1915) geboren – de stamvader in dit verhaal – in een tijd van extreme armoede en zelfs hongersnood. Parasieten vernietigden de aardappeloogsten vanaf 1845, epidemieën hielden ravage onder een verzwakte bevolking (1847-1848-1849).

Toch overleefde Dominicus en trouwde op 17 november 1875 in zijn geboortedorp met Philomena Blanken (1849-1928). Hij was van beroep landbouwer en vuurstoker of vuurmaker, wat in zijn oudste betekenis teruggaat op de smederij: de gilden kenden de specialisatie vuurmaker als smidsknecht die het vuur brandend moest houden. In de tijd van Dominicus was vuurmaker een heus beroep dat economisch noodzakelijk was in o.a. de vele

steenbakkerijen in onze streek. Naar verluidt zou Dominicus als vuurmaker gewerkt hebben in de houtzagerij van Felix Muylaert – Witte Felix – toentertijd gevestigd op de hoek van de Stationsstraat en de Dreef te Haaltert. Zijn bedrijvigheid is niet los te zien van de groeiende mechanische stoomaandrijving.

Het gezin Mertens-Blanken kreeg vijf kinderen, één meisje en vier jongens:

Karel Lodewijck Mertens,

geboren op 24-02-1877 in Nieuwerkerken en overleden op 13-06-1948 in Haaltert, 71 jaar.

Delphina Mertens,

geboren op 26-01-1880 in Nieuwerkerken en overleden op 20-10-1890 in Haaltert, 10 jaar.

Joseph Mertens,

geboren op 03-03-1884 in Nieuwerkerken en overleden op 29-03-1959 in Detroit, Michigan USA, 75 jaar.

Gustaaf Mertens,

geboren op 16-01-1890 in Haaltert en overleden op 22-09-1960 in Rapid River, Michigan USA, 70 jaar.

August Alexis Mertens,

geboren op 16-06-1892 in Haaltert en overleden op 29-10-1968 in Rapid River, Michigan USA, 76 jaar.

De jongens nemen we mee in dit verhaal, maar eerst nog even stilstaan bij de stamvader. Deze verhuisde van Nieuwerkerken naar Haaltert, na de aankoop van een pand op de Bruul, op 22 oktober 1886, waar achteraf jarenlang het schrijnwerkersbedrijf Mertens was gevestigd. Heeft hij naast zijn bedrijvigheid als vuurmaker een landbouwbedrijf uitgbaat op de Bruul? Zeer waarschijnlijk wel. Maar zijn bedrijvigheden krijgen in de jaren 1894-1895 alleszins een

andere wending. In 1894 ontleent Dominicus Mertens de som van 1.000, frank van Dominique Coppens, landbouwer en gemeenteraadslid te Haaltert, tegen een intrestvoet van 4,50% per jaar en voor een termijn van vijf jaar. Het jaar nadien van dezelfde persoon nog eens 700, frank tegen dezelfde voorwaarden. Waarom had Dominicus Mertens deze kapitalen nodig? De leningsakten geven geen uitsluitel hierover, maar naar alle waarschijnlijkheid hadden ze tot doel de vestiging van een schrijnwerkerij voor uitbating door zijn oudste zoon Karel Lodewijck – Charles – Mertens (1877-1948, z.o. verder). Een bijkomend argument dat het door Dominicus ontleende geld wel degelijk heeft gediend als startkapitaal voor de schrijnwerkerij is dat op latere factuurhoofden en in reclame werd vermeld “*sedert 1895!*” Dominicus lag zondermeer aan de basis van het schrijnwerkersbedrijf, zij het dat hijzelf deze stiel kennelijk niet heeft uitgeoefend.

Ook het levenseinde van Dominicus Mertens is merkwaardig. Op zondag 24 oktober 1915 om 9 uur 's morgens verschijnt notaris Gustave

Dit is waarschijnlijk de oudste familiefoto: Dominicus Mertens (1850-1915) en zijn echtgenote Philomena Blanken (1849-1928) samen met een kleindochter.

Scheerlinck, notaris te Haaltert ten huize van Dominicus “... in zijne slaapkamer”. De notaris is er samen met vier getuigen voor het verlijden van zijn testament. Daags nadien overlijdt Dominicus, 65 jaar oud. Zijn vrouw – kantwerkster van beroep – overleefde hem en stierf in Haaltert op 14 juli 1928.

In chronologie van geboorte focussen we op de vier zonen, waarvan de drie jongste ons naar de USA voeren. Eerst iets over de oudste, de *'thuisblijver'*...

Karel Lodewijk – Charles – Mertens, geboren op 24 februari 1877 in Nieuwerkerken. Hij trouwde in Haaltert met Rosalia Ludovica – Louise – De Loose (1877-1958), burgerlijk op 12 februari 1913 en kerkelijk de dag nadien. Zij kregen drie kinderen:

Maria Mertens,
geboren op 19-02-1914 in Haaltert en overleden op 02-11-1931 in Haaltert, 17 jaar.
Joseph Josué – Jef – Mertens,
geboren op 27-04-1917 in Haaltert en overleden op 28-03-2004 in Haaltert, 86 jaar.
Joannes Baptista Gustaaf – Staaf – Mertens,
geboren op 22-06-1919 in Haaltert en overleden op 12-05-2010 in Kerksken, 90 jaar.

Charles werd naar het beroep van zijn vader in de volksmond “*viermoukers Sjalen*” genoemd, maar staat professioneel bekend als schrijnwerker, hoewel hij ook timmerwerk deed en houten ladders maakte. Hij stapte hinkend, kennelijk aangeboren: op een Ausweiss van de bezetter uit 1917/1918 staat “*Bein zu kurz*”. Verklaart deze handicap waarom hij hier bleef, in tegenstelling tot zijn broers die vertrokken naar de USA? Zeker niet. De verklaring is dat Charles als oudste zoon het ouderlijk huis en de hofstede op de Bruul erfde, met alle roerende goederen:

Charles Mertens (1877-1948) en zijn vrouw Louise De Loose (1877-1958), voor het ouderlijk huis dat hij erfde. Dit huis werd goeddeels afgebroken voor...

.de woning met omheinde voortuin (links en deels weggestopt) die Charles Mertens in 1934 bouwde. Uiterst links zijn 'oud werkhuis', een gedeeltelijk houten constructie. Foto uit 1935 van Gerard Van Impe (Haaltert), een mooi zicht op de oude Bruul.

‘... als belooning van den goeden onderstand die hij tot heden aan zijne ouders verleend heeft...’
(testament van vader Dominicus dd. 24-10-1915).

‘... als belooning van den goeden onderstand die hij tot heden aan mij en aan wijlen zijnen vader verleend heeft...’ (testament van moeder Philomena dd. 31-12-1915).

Beide erflaters deden dit op last van betaling binnen de drie maanden na hun dood van 150, frank ‘... aan ieder mijner drij andere zonen: Joseph, Gustaaf & Alexis, thans verblijvende in Amerika...’ Samengevat moest Charles dus aan elke broer 2 x 150 = 300 frank betalen of in totaal 900,- frank ingevolge het legaat van zijn ouders. Hij stierf in Haaltert op de Bruul op 13 juni 1948, zijn vrouw Louise tien jaar later op 5 oktober 1958.

Niet toevallig plaatsten wij na de titel ‘*The American Dream*’ een uitroepteken en een vraagteken. Zoals duizenden anderen zochten Joseph, Gustaaf en Alexis Mertens hun geluk overzee omdat het uitzicht op een goed leven hier ontoereikend was. Hebben zij in de USA hun geluk gevonden? Zeer zeker! Net als hun broer Charles waren zij bekwame timmerlieden en schrijnwerkers en arriveerden in een natie in volle economische opgang. Samen met de opbouw van hun nieuw land, bouwden zij welstand voor henzelf, hun kinderen en nazaten. Het is niet evident alle puzzelstukken van dit jarenlang proces samen te voegen. Toch een poging, dankzij heel wat getuigenissen van “*overseas relatives*” en bewaarde briefwisseling. Maar ook hier is de term ‘*poging*’ niet toevallig: wie kan zich immers inleven in het gemoed van jonge mensen die hier geen toekomst zagen en familie en geboortegrond verlieten voor een verre onbekende bestemming en een hoogst onzekere toekomst? Dit mentaal teruggaan in de tijd en de tijdsgeest is zondermeer het moeilijkste voor mensen die in de 21ste eeuw vrij comfortabel leven.

Joseph Mertens, zoon van stamvader Dominicus (1850-1915) werd geboren in Nieuwerkerken op 3 maart 1884. Hij trouwde met Mathilde Maria Eloot – kantwerkster – geboren in Haaltert op 29 april 1885. Zij kregen vijf kinderen: Maria, Delphine, Madeleine, Gustaaf en Alex. In tegenstelling tot zijn twee broers (cfr. verder) is hij zijn leven lang blijven wonen in Detroit, Mich. USA. Hij woonde er in 4304 Woodhall, een betere residentiële wijk, wat duidt op een zekere welstand.

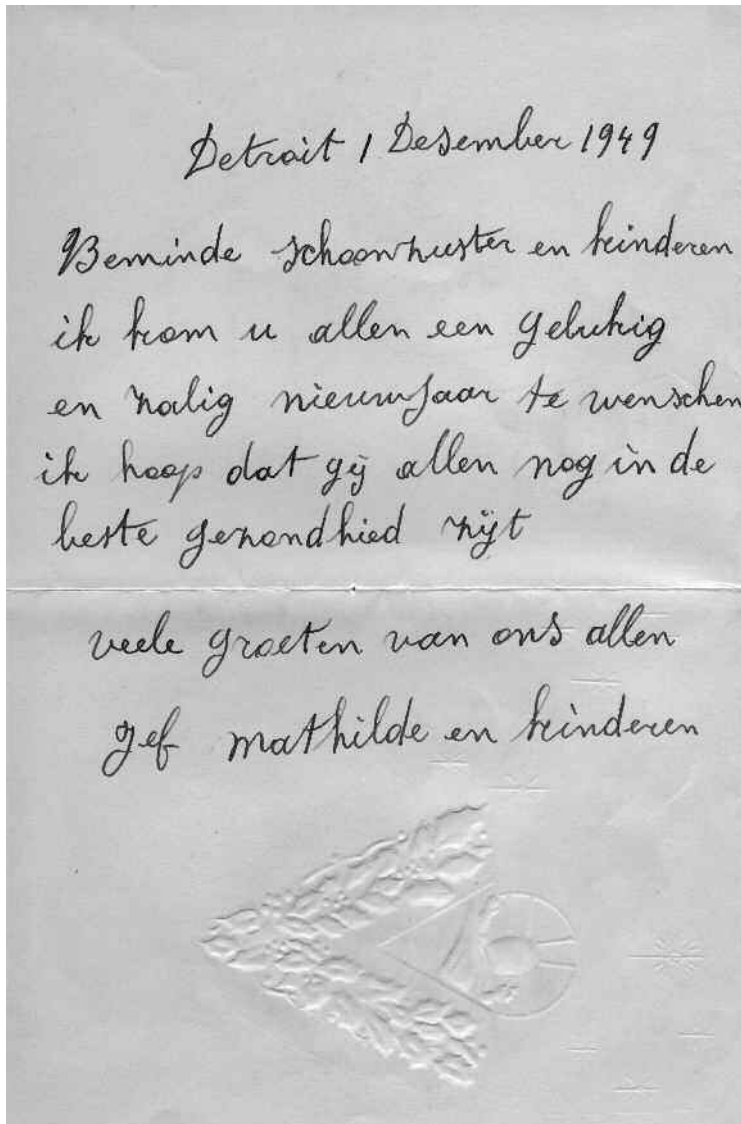
Joseph deed de oceaanovertocht Antwerpen–New York met het SS Vaderland, gebouwd voor de Red Star Line. Hij arriveerde als 27-jarige op Ellis Island, NY. op 25 januari 1911. Zijn jongere broer Alexis – toen pas 18 jaar (cfr. verder) – deed samen met hem de overtocht. Joseph was een ‘*wegbereider*’, een verkenner van het nieuwe onbekende land, voor zijn vrouw Mathilde die pas in september 1911, acht maanden na haar man arriveerde op Ellis Island.

Katrijn Mertens (°1978, Aalst) in 2009 op bezoek in Ellis Island Immigration Museum, ca. honderd jaar nadat haar overgrootooms er passeerden

Ellis Island, NY. zoals het er uitzag begin de 20ste eeuw toen Joseph, Gustaaf en Alexis Mertens er arriveerden.

Nieuwjaarswens 1949 aan Louise De Loose (1877-1958), weduwe van Charles Mertens (1877-1948).

Joseph Mertens (1884-1959) en zijn echtgenote, kort na hun vestiging in Detroit, Mich. USA.

Dit eiland in de Hudsonbaai was hét passagecentrum waar (kandidaat-)immigranten voorafgaand grondig werden geïnspecteerd.

Het staat vast dat Joseph eerst werkte in de suikerbietenteelt. Hij geeft bij zijn aankomst als bestemming op Peoria in de staat Illinois, en op de latere passenger list van zijn broer Gustaaf (z.o.verder) staat hij als referentie met domicilie Ohio. Beide zijn staten in de Upper Midwest, bekend als landbouwgebieden bij uitstek. Joseph had – net als de meeste immigranten – direct na zijn aankomst weinig keuze om aan de kost te komen.

Toch vonden Joseph en Mathilde een definitieve vestigingsplaats in Detroit, Mich., waar ook de twee overige broers zich achteraf aanvankelijk vestigden. Deze stad kende al vlug een uitgebreide Belgische gemeenschap en was een aantrekkingspool voor bouwvakkers en houtbewerkers. Dit laatste houdt verband met de opkomende automobieliindustrie die voor wagenconstructie nog goeddeels aangewezen was op hout. Joseph staat op zijn passenger list overigens vermeld als 'joiner': schrijnwerker.

Joseph Mertens was zijn leven lang lid van de St. Charles Beneficial Society in Detroit, Mich. Dit was een soort OCMW op zijn Vlaams, gesticht eind 19de eeuw, maar helaas teloor gegaan. Leden moesten financieel bijdragen, bestemd voor (Vlaamse) landgenoten in nood

Gustaaf Mertens (1890-1960) en zijn echtgenote Madeleine Blondeel (1890-1978) tijdens hun oceaanovertocht na een later bezoek aan 'het vaderland', einde de jaren '20. Gustaaf noteert op een van deze foto's:

water – water – water
 is al men ziet spijtig dat ik den boot niet
 kan trekken dan zoudt gij dat stuk eens
 zien hij is zoo iets van 320 meters lang
 35 breed en diep weet ik niet

door werkloosheid, tegenslag of ziekte. Een heuse benefietorganisatie dus waar Joseph gevoelig voor was. Hij ondervond mettertijd immers zelf de last van de jaren door woekerende reuma.

Gustaaf Mertens, zoon van stamvader Dominicus (1850-1915) werd geboren in Haaltert op 16 januari 1890. Hij trouwde met Madeleine Blondeel, geboren in Izegem op 13 juni 1890 en overleden in Rapid River, Mich. op 3 september 1978. Van beiden deed Madeleine als eerste de overtocht Liverpool-New York met het SS Lusitania. Zij kwam als alleenstaande op Ellis Island aan op 23 april 1912. Gustaaf volgde pas vijf maanden later op 27 september 1912, ook als vrijgezel. Hij deed de overtocht met het SS Mauretania. Zij trouwden in de USA. Het is niet duidelijk of ze elkaar al dan niet reeds in België kenden. Wel staat vast dat het gezin één dochter kreeg: Delphine-Celine-Elise, geboren in Detroit, Mich. op 7 september 1921 en daar overleden – nog voor haar eerste verjaardag – op 3 augustus 1922. Het echtpaar bleef verder kinderloos.

Noteer hier de eerdere verwijzing naar de Titanic: deze verging op 15 april 1912. Madeleine deed de oceaanovertocht nauwelijks een week na de catastrofe. Een kleine speling in de planning had nefaste gevolgen kunnen hebben, maar gelukkig liep het anders.

Ook Gustaaf heeft na zijn aankomst, net als zijn oudere broer Joseph, eerst gewerkt in de suikerbietenteelt, meer bepaald in Clyde, het noorden van de staat Ohio. Maar ook hij vond vlug

Gustaaf Mertens (1890-1960) en zijn echtgenote Madeleine Blondeel (1890-1978) op de trappen van hun huis in Detroit, Mich.

Gustaaf Mertens (1890-1960) en zijn echtgenote Madeleine Blondeel (1890-1978) op gevorderde leeftijd in Rapid River, Mich.

een vaste stek in Detroit, Mich. Hij heeft steeds sterke familiebanden onderhouden, niet enkel met zijn twee broers in de USA. Als enige van de drie is hij – na definitieve vestiging in de USA - nog teruggekeerd naar Haaltert. Hij en zijn echtgenote Madeleine correspondeerden ook het meest met de hier achtergebleven familie. Toch had hij de sterkste affiniteit met zijn broer Alexis die hij na 34 jaar Detroit, Mich. is gevolgd bij diens verhuis naar het noorden, naar Rapid River, Mich. (z.o. verder). Rapid River is een kleine stad op het noordelijk schiereiland – Upper Peninsula – van de staat Michigan, een streek van vrijwel ongerepte natuur met strenge winters en koele zomers, zeer in trek bij jagers en vissers. Niettemin legde hij in zijn eerste verblijfplaats Detroit, Mich. de basis als succesvol schrijver en meubelmaker. Het ging hem mettertijd economisch voor de wind. In samenhang met de heersende naoorlogse schaarste, schrijft hij op 17 juni 1945 aan zijn in Haaltert gebleven broer Charles: *'... in geval dat gij iets te kort hebt, laat het seffens weten wij zullen geld sturen zoo gauw mogelijk...'* Enkele maanden later, op 23 september 1945: *'... zoo nu kom ik u te vragen of gij daar iets te kort hebt ik heb nog niets willen zenden omdat er zooveel verloren gaat maar ingeval gij iets nodig hebt laat mij weten.'*

Om tussen stielmannen te blijven *'... gij schrijft van zagen en vijlen wel voor den oorlog kon ik alle vijlen hebben op de atilie maar binst den oorlog zaten ze in het slot maar als ik er kan kopen zal er u een dozijn of 2 zenden maar zagen dat kan ik niet...'* Naarmate de jaren verlieden, blijkt uit de brieven een *'veramerikanisering'* in het taalgebruik, een vermenging van Engels en Nederlands. Men *'rijdt'* niet naar de stad, men *'drijft'* er naartoe (Eng. to drive = rijden). Ook het gebruik van leestekens blijft mettertijd uit.

August Alexis Mertens, zoon van stamvader Dominicus (1850-1915) werd geboren in Haaltert op 16 juni 1892. Hij trouwde met Celina Maria Wachtelaer, geboren in Denderleeuw-Welle op 19 maart 1892 en overleden in Rapid River, Mich. op 15 mei 1969. Zij kregen drie kinderen;

Gaston, bijgenaamd Stoney geboren op 1 april 1914 in Denderleeuw-Welle en overleden op 30 oktober 1989 in Sarasota, Florida, 75 jaar.

Alexis (1892-1968) en zijn vrouw Celina (1892-1969) kochten de tickets voor hun overtocht naar Amerika in Café de la Gare aan het Stationsplein in Denderleeuw. In dit café – in de volksmond toepasselijk Café Amerika genoemd – werden bij latere verbouwingwerken archieven ontdekt achter een valse wand. Deze zijn helaas verdwenen in het afbraakpuin...

(verz. Walter Van Sinay, Denderleeuw)

Madeleine, bijgenaamd Lennie
geboren op 18 november 1917 in Detroit, Mich. en overleden op 28 juli 1995 in Rapid River, Mich., 78 jaar.

Gustaf Paul, bijgenaamd Gus
geboren op 1 november 1924 in Detroit, Mich. en overleden op 24 januari 2004 in Rapid River, Mich., 79 jaar.

Alexis arriveerde (samen met zijn oudere broer Joseph) in Ellis Island op 25 januari 1911, na een overtocht met het SS Vaderland. Hij was toen nauwelijks achttien jaar. Op zijn passagerlist van 1911 staat 'Mertens', ogenschijnlijk evident... maar dat was het allerminst! Hij was ongehuwd en gaf als bestemming op Peoria in de staat Illinois, net als zijn broer Joseph. Het is duidelijk dat ook hij daar aanvankelijk werkte in de suikerbietenteelt. Twee jaar later keerde hij terug naar België om op 1 april 1913 te Denderleeuw-Welle in het huwelijk te treden. Hij keerde samen met zijn vrouw Celina Wachtelaer (1892-1969) terug naar Amerika met het SS Mauretania en arriveerde een tweede maal in Ellis Island op 18 april 1913, waar zich iets zeer merkwaardig voordeed. Alexis werd er ingeschreven als Martens en niet als Mertens. Geen enkele voorafgaande bron of document wijzen op een (wens tot) naamswijziging. Het gaat dus duidelijk om een verschrijving of administratieve slordigheid en dat is zeker niet de enige in haar soort. Toch blijft het wat mistig rond deze naamsverandering, er circuleren immers andere 'verklaringen'. Zo zou er achteraf in de omgeving van Alexis ene 'Alex Mertens' gewoond hebben van twijfelachtige reputatie, zodat 'onze Alexis' zelf zou besloten hebben tot naamswijziging teneinde verwarring te voorkomen. Dit zijn fabels: op het registratiedocument van Ellis Island uit 1913 staat Martens, zowel voor hemzelf als voor zijn vrouw Celina. Belangrijker zijn de praktische gevolgen hiervan: Alexis – en al zijn nakomelingen – gingen en gaan nog steeds door het leven als... Martens. Te noteren: zijn twee overige broers – Joseph en Gustaaf – hebben steeds de oorspronkelijke familienaam Mertens gedragen.

Alexis is ons bekend als de meest ondernemende van de drie, die ook de meeste risico's aandurfde, the brother on the forefront (de broer in de voorste gelederen) zoals een kleinzoon hem typeerde. Hij had inderdaad meer dan één ijzer in het vuur...

Hij startte in Detroit vrij spoedig zijn eigen bouwbedrijf, maar heeft ook jaren een café-restaurant uitgbaat in Mount Clemens, Mich. zowat 35 km. ten noordoosten van Detroit. Dit café-restaurant – Martens on the Lake – was een pleisterplaats voor Belgen. Waar landgenoten bijeenkomen, wordt gedronken en... jawel, frieten werden geserveerd! In 1944 deed hij zijn zaken in the Detroit-area van de hand en kocht een klein bedrijf in Rapid River, aan de oevers van de Little Bay de Noc in het noorden van de staat Michigan. Het bestond uit enkele 'cabins' die verhuurd werden aan toeristen, jagers en vissers. Alexis bouwde het uit tot een heuse toeristische site met restaurant en motel.

Ca. 1930: Alexis Martens (1892-1968) en zijn vrouw Celina Wachtelaer (1892-1969) met hun kinderen, toen wonende in Detroit, Mich

Het Sall-Mar Resort in Rapid River, Mich., uitgebouwd door Alexis Martens (1892-1968), samen met andere familieleden. Let op het naambord bovenaan, de benzinepompen voor de 'grocery store' en (links) een aantal 'cabins'

Hij doopte deze site Sall-Mar, naar de namen van zijn schoonzoon Willard – Bill – Salley en zijn dochter Madeleine – Lennie – Martens. Hoewel al lang niet meer in familiale handen, blijft Sall-Mar Resort de dag van vandaag zeer in trek bij vissers, jagers en toeristen die de ongerepte natuur van noordelijk Michigan opzoeken (z.o. www.sallmarresort.net).

(Wordt vervolgt)

Frans Mertens, Veldstraat 154, B-9470 Denderleeuw – frans.mertens10@telenet.be

Luc Mertens, Leo de Bethunelaan 125/ 5, B-9300 Aalst – luc.lm.mertens@skynet.be

... achterkleinzonen van de stamvader.

Van Heldergerem naar Amerika (3)

Hierna volgt het succesverhaal van een dorpsgenoot René D'Haeseleer, die zoals vele honderden uit onze gemeente emigreerde naar Amerika. René werd geboren te Heldergerem op 24 juni 1879 als zoon van Karel Lodewijk en Rosalia De Rijck.

Hij huwde te Heldergerem op 21 april 1909 met Zoë De Smet, geboren te Aigem op 05-08-1888, dochter van Lievin Frans en Virginia Beerens. Zoë verliet het ouderlijk huis, na het overlijden van haar vader in 1904 en ging als zestienjarige inwonen bij haar gehuwde zus Irma in Heldergerem.

Na hun huwelijk vestigde het jonge paar zich in Aigem, waar hun eerste kind Leopold Jozef geboren werd op 28-10-1909.

Op 19 maart 1911 schepte René alleen in op 'De Lapland' en stevende naar Amerika, hopen- de een betere toekomst te kunnen uitbouwen voor zijn gezin. De eindbestemming was Pandora Street 2236, Vancouver, Brits Columbia, Canada.

Het ging hem voor de wind en regelmatig ontving zijn echtgenote financiële steun voor haar gezinnetje.

In 1920 bezat hij reeds een eigen woning zodat er geen problemen waren voor een gezinsher- eniging.

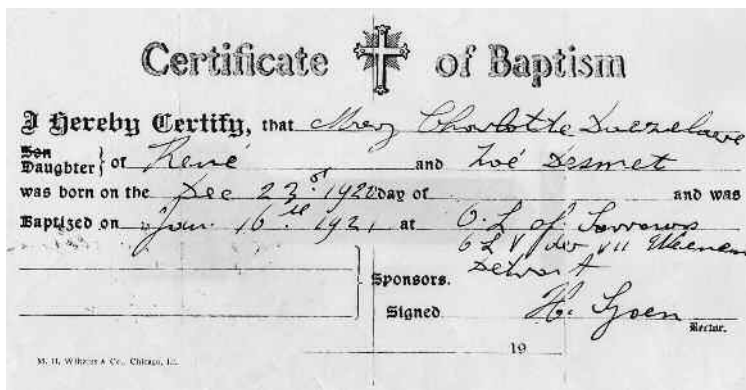
Trouwboekje René D'Haeseleer - Zoë De Smet

René D'Haeseleer, Zoë De Smet, Maria-Theresia De Schutter en de broer van René Gustaaf D'Haeseleer

17	Garkomb	Victor	27	m	Leather	yes	Belgian	Belgian	Belgian	Belgian	Wife Van d Voorde
18	114150 D Haeseleer	Gustave	46	m	farmer	yes	Belgian	Belgian	Belgian	Kerchen	Mother Rosalie de Ryck Ayghem
19	do	Therensia	44	m	house keeper	yes	Belgian	Belgian	Belgian	Kerchen	do
20	1183797-35/28 do	Henriette	17	f	farmer	yes	Belgian	Belgian	Belgian	Kerchen	do
21	UNDER 16 do	Remi	14	m	-	yes	Belgian	Belgian	Belgian	Kerchen	do
22	UNDER 16 do	Louis	8	m	-	-	Belgian	Belgian	Belgian	Kerchen	do
23	UNDER 16 do	Octavie	4	f	-	-	Belgian	Belgian	Belgian	Kerchen	do
24	Wanda Wele	Geisel	40	m	conductor	yes	Belgian	Belgian	Belgian	Aelst	brother Frans Van de Wiele Cromstr A Aelst
25	D Haeseleer	Jon	29	m	none	yes	Belgian	Belgian	Belgian	Brussels	sister Blondine Van Schaarbeeckstr 41 Brussels
26	UNDER 16 do	Joseph	10	m	-	-	Belgian	Belgian	Belgian	Brussels	do mother Stephanie Hayman

Ellis Island New York, scheepsmanifest Lapland 28 maart 1920 gedeelte passagierslijst familie D'Haeseleer

Doopakte Detroit van Marie-26 januari 1921

1931 Reiskoffer van de Familie René D'Haeseleer

Via Brussel, waar haar zus Leopoldine in de Schaarbeekstraat woonde, spoorde zij naar Antwerpen en scheepte eveneens in op 'De Lapland'.

Zoë reisde in gezelschap van het gezin van haar schoonbroer, de broer van René, Gustaaf D'Haeseleer en echtgenote Maria Theresia De Schutter en hun vier kinderen: Henriette (17 j.), Remi (14 j.), Louis (4 j.) de latere liberale senator en zijn tweelingzus Octavie.

Voor Gustaaf D'Haeseleer was het reeds de derde afvaart (1906-1910 en 1920). Zij vonden onderdak bij de vader van Marie Theresia in Meldrom Fast in Detroit, Michigan. De boot meerde aan op 28 maart in Ellis Island, de haven van New York. Met de trein ging het verder naar Cooperstreet, 240 Jackson, Michigan, de plaats waar haar echtgenoot toen woonde. Na 9 jaar werd het opnieuw een écht gezin. Er kwam nog een tweede kind, Marie Charlotte geboren op 22 december 1920.

In de beginperiode werkte René in de auto-industrie in Detroit. Later werkte hij samen met zijn vrouw in de tomatenteelt. Zware, doch lonende arbeid in vergelijking met de hier betaalde lonen.

Het verre Amerika kon hen niet bekoren om er definitief te blijven en in 1931 keerden zij terug naar het landelijke Heldergem.

Ze kochten een woning en aanpalende grond van Petrus Mertens ('de Peet').

De kinderen ondervonden wel wat problemen met de taal. Marie had de lagere school in het Engels gevolgd, maar haar 'Vlaams' met

René D'Haeseleer, Zoë De Smet
en dochter Marie-Charlotte

Engelse tongval verbeterde snel en zij volgde met succes de snit- en naadcursussen in Aalst.

Vader René werd in het dorp 'den Amerikauën' genoemd, zijn dochter was 'Marieken van den Amerikauën' en in familiekringen was zijn zoon Jozef, nonkel Joe.

Zijn laatste jaren maakte hij zich gediensig op de boerderij van Marcel Van Paemel in Landdries, Aaigem. René stierf op 82-jarige leeftijd.

Zijn echtgenote verbleef tot haar overlijden op 95-jarige leeftijd bij haar dochter Marie.

*Met dank aan
Greta en Jozef Beerens en de familie Hanne.*

Roger De Troyer

Documentatiecentrum

Wij danken:

Jacqueline De Pelsemaeker, Mere : doodsberichten
Josephine De Caesemaeker, Terjoden : prentkaarten
Lut Roelandt, Terjoden: bidprentjes, fotoreportage Titanic-gebeuren
Gerda Willems, Aalst: bidprentjes
André Braet, Waregem: literatuur
Paula Coppens-Keymeulen, Haaltert: fotoalbum

Het centrum is gesloten in juli en augustus.
Wij verwelkomen jullie graag op zondag 2 september.

80 jaar Davidsfonds-Haaltert

De oprichting van een plaatselijke afdeling liep niet van een leien dakje zoals blijkt uit een kattebelletje van 28 oktober 1928: niet wenselijk om politieke redenen. (gevonden in het archief Kadoc in Leuven)

In oktober 1930 verkreeg E.H. Onderpastoor Coppens enkele reeksen boeken hoewel er nog geen plaatselijke Davidsfondsafdeling was. Kort daarop werden de namen van bestuursleden meegedeeld:

Voorzitter Leo Roels, kantonaal opziener (inspecteur onderwijs)
Ondervoorzitter Clement Van Den Bruelle, fabrikant
Secretaris Cyriel Van Landuyt, regent
Schatbewaarder E.H. Coppens, onderpastoor
Raadsleden E.H. Van Der Cruyssen, onderpastoor
René De Smet, schoolhoofd

Het is niet helemaal duidelijk of dat ook de werkelijke start was van Davidsfonds-Haaltert. Om zeker niet in de fout te gaan, kunnen we het jaartal van een eerste plaatselijke activiteit als start aanzien. In 1932 werd het toneelstuk *“De nonkeltjes”* opgevoerd en sindsdien werden jaar na jaar toneelvoorstellingen, voordrachten en 11-juli vieringen georganiseerd.

De start van een *“boekerij”*, de latere bibliotheek, was één van de belangrijkste bezigheden. Maria Stockman, Martha Lauwereys (*‘Ifra Martha’*) en Celine Scheerlinck waren jarenlang actief bij het uitlenen van boeken. Celine hield dit vrijwilligerswerk liefst 45 jaar vol!

Alle activiteiten, waarvan hieronder een beperkt overzicht volgt, werden gerealiseerd dank zij de inzet van zoveel bestuursleden en *“wijkmeesters”*.

Als voorzitter werd Leo Roels in 1934 opgevolgd door Philemon Fermon (fabrikant koekjesfabriek Sint-Anna). Vanaf 1939 was Arthur Vander Burcht voorzitter.

In 1949 zat er duidelijk de mot in want enkel E.H. Bosteels als voorzitter uit noodzaak en Philemon Braeckman als secretaris hielden het Davidsfonds overeind.

Een grondige reorganisatie werd meteen het begin van een bloeiperiode onder voorzitterschap van Dokter Fritz Muylaert. Hij bleef de afdeling leiden tot Frans De Loose in 1983 het roer overnam. Dokter Muylaert was ook gewestvoorzitter van 1962 tot 1970 en van 1958 was hij ook lid van het Nationaal Bestuur te Leuven.

Samenstelling van het bestuur in 1950:

Muylaert Fritz, dokter, Achterstraat
E.H. Bosteels, onderpastoor, Bruul
Muylaert Frans, student, Ekent
Redant Robert, student, Bosstraat

Temmerman Gilbert, bediende, Zwarthaar
Allaert Désire, bediende, Molenstraat
Vijverman Frans, student, Bruul
Bogaert Richard, bediende, Hollestraat

Samenstelling in 1960:

Muylaert Fritz	Boeykens Clement
Allaert Désire	Heyman Angèle
E.H. Bosteels	De Pelsmaeker Godelieve
Roelants Gaston	Van der Eecken Roger
Vijverman Frans	De Cock Désire
Meganck Jan	De Loose Frans
Gees Marcel	

Samenstelling in 1973:

Muylaert Fritz	De Loose Frans
Van Den Bruele Willy	Heyman Angèle
E.H. Hanssens	Allaer Désire
Deleenheer Georges	De Meyer André
De Schepper Alex	Baeyens Jan
Boeykens Clement	Gees Marcel
Vermeulen Herman	Van Impe Gerard
Van Driessche Adriaan	Van Den Bossche Willy
Boemans Alfons	Versavel Staf
Van Berlamont Jozef	

In 1983 was het bestuur iets slanker:

De Loose Frans	De Pril Paul
Verleysen Piet	De Schrijver Gerrit
Versavel Staf	Boemans Alfons
De Meyer André	Heyman Angèle
Van Audenhove Willy	Roelandt Jan
Van Berlamont Jozef	Van Cromphaut Omer
Van Den Bruele Willy	

In het jaar 2000 kwamen Rik De Schepper, Herman Schandevyl en Annemie De Bleser de bestuursploeg aanvullen en was Lena Arijs al meerdere jaren secretaresse van de vereniging.

Het huidige bestuur bestaat uit:

Van Cromphaut Omer	De Bleser Annemie
Declercq Christine	De Schepper Rik
Lambrechts Bob	Ottoy Bart
Van Audenhove Willy	Versavel Staf
Vonck Michel	

Het aantal leden van de vereniging steeg van 99 in 1939 zelfs tot 156 in 1954 en 173 werd in 1966 het absolute record. Met de 90 leden van vandaag kan het Davidsfonds niet klagen want daarmee valt de algemene terugval van het verenigingsleven nog best mee.

En wat er in de loop van die 80 jaar aangeboden werd is niet te versmaden. Om een voorbeeld te geven citeren we uit het jaarverslag van 1938:

Driemaal trad de groep Staf Brugge op met toneelopvoeringen.
Op 19.12.1937 "De vier jaargetijden"
Op 10.04.1938 het passiespel "Kristus verworpen"
Op 14.08.1938 het blijspel "Ik heb een idee" met telkens volle zalen
Op 10 maart kwam een hypnotiseur zijn kunsten tonen
Op 20 juni trokken de bestuursleden naar het congres te Leuven
Medewerking aan de viering van het gouden jubileum van de pastoor
Medewerking guldensporen viering met begeesterende toespraak van E.P. Callewaert

Enkele opvallende namen of activiteiten

- 1950 Ernest Claes
- 1951 Antoon Van der Plaetse ; groep Herman Bruggen; Troubadourgezellen
- 1953 Emiel Van Hemeldonck
- 1954 André Demedts
- 1955 Albe; Lia Timmermans
- 1956 Valère De Pauw; de plaatselijke Maria Vijverman
- 1957 Jo Van Eetvelde; Maurits Coppieters
- 1958 Emiel Van Hemeldonck
- 1959 Paula Semer; Arie Van Der Lucht
- 1960 Maria Rosseels; Anton Van der Plaetse
- 1961 Louis De Lentdecker over de Brusselse onderwereld
- 1965 Piet Thijs
- 1969 De Elegasten
- 1983 Kanttentoonstelling; Maurice De Wilde over De Nieuwe Orde; huldinging Dokter Muylaert
- 1991 de eerste dialectquiz en de eerste dauwwandeling
- 1993 Paula D'Hondt over haar 4 jaar Koninklijk Commissaris

Op 3 maart 2012 werd de viering 80 jaar DF Haaltert besloten met een concert door het Antwerps kamerorkest 'Musica con Gioia' o.l.v. Werner De Bleser.

In het oog springende activiteiten uit de laatste jaren waren:

Quiz-avonden voor Haaltertse verenigingen, kanttentoonstellingen en kantlessen (later vele jaren als afzonderlijke groep en zeer succesvol), tentoonstelling van de kerkschatten, vertellingen door Jos Meersman, schattingen van antiek, expo van kerststallen, aperitiefconcerten ...

Omer Van Cromphaut

22e Dialectquiz 'Oiltjeneir van 't joër'

*Ze werd ier joër in, joër outj gesproken
En nog isj in ne kwis gestoken
Oos toël es egt de moeitje weijerd
't fenomeen zitj em in de steijert
Wie werd naa Oiltjeneijer van 't joër
Dieën wetj veel of grotj ter noër*

Na een nek-aan-nekrace behaalde Phaedra Van Keymolen voor de derde maal de overwinning in de Dialectquiz "Oiltjeneir van 't joër" die wij samen met het Davidsfonds organiseren. Fedra mag 'den ouilj' behouden.

Na Phaedra volgden: Veerle De Leenheer, Maria Stockman, Lutgard Van Impe, Hugo Van Keymeulen, Luc Roelants, Mariette Ghysens, William Van Cromphaut, Frieda Leemans, Joris De Kegel, Kris De Meyer, Marleen Van Impe, Veerle Hanssens, Wim Allaer, Katleen Gosseye, Marie Louise Taelman, Emiel Meganck, Katleen Lauwereys, Betty De Muyter en Joris Redant, e.a.

Gralek nouëg bedankt veer te kommen en tot nostjoër veer den droëntwintegste kiejer.

De quizmasters Willy De Loose en Omer Van Cromphout met Phaedra Van Keymolen

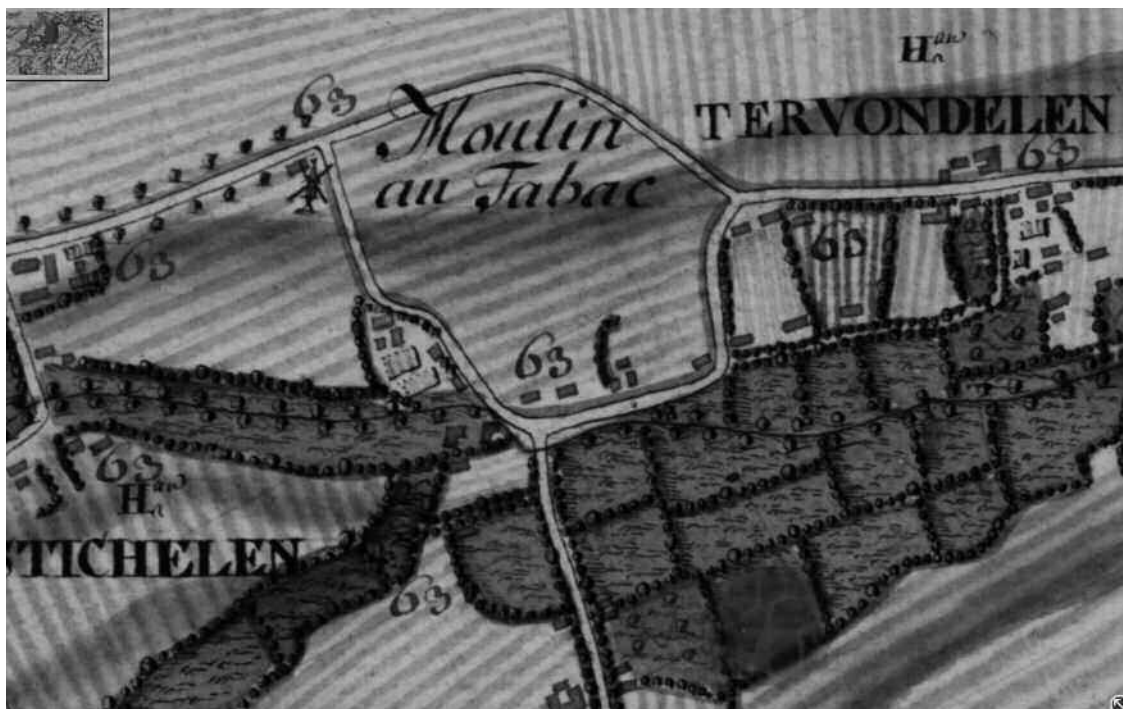

De winnende tafel: Lutgarde Van Impe, Maria Stockman, Veerle Deleenheer en Phaedra Van Keymolen

Moulin Au Tabac – Tabaksmolen

Op “*het Borreveld*” (Kleine Daelstraat) tussen Ter Vondelen en de Stichelen (Denderhoutem) op basis van de Ferrariskaart 1775

Dat ik zelf in de Atomse Molenstraat geboren en getogen werd (en er nu na 30 jaar opnieuw woon) verklaart veel voor mijn meer dan doorsnee interesse voor molens en waar ze vandaan kwamen. Op de Ferrariskaart uit 1775 staat op het Borreveld, tussen Stichelen en Vondelen – meer precies op de hoek waar de Kleine Daelstraat abrupt 90° links ombuigt richting Stichelen - een houten staakmolen afgebeeld naast een molenaarswoning met – in tegenstelling tot de andere afgebeelde Atomse staakmolens die alleen figuratief worden afgebeeld - de vermelding in het Frans “*Moulin au Tabac*”. Eigenaardig genoeg is er 70 jaar later geen spoor meer van terug te vinden in de leggers bij de C. Popp-kadasterkaarten. Een staak- of standaardmolen, het oudste houten type windmolen in de Lage Landen, was een houten wind-

molen, waarvan de romp (of kast) aan een verticale spil (de molenstaak) bevestigd was. De molenromp (inclusief wieken) kon rond deze staak gedraaid worden om de wieken in de wind te zetten.

Wat mocht dan wel een tabaksmolen in ons dorp zijn naast de andere bekende korenmolens zoals de naburige Groebbemolen hiernaast ?

Een tabaks- of snuifmolen is een molen die gebruikt wordt om snuiftabak te maken van tabaksbladeren. Toen Jean Nicot, een Franse ambassadeur in Portugal, in 1560 Catharina De Medici tabak in snuifvorm zond als middel tegen hoofdpijn, verspreidde zich de gewoonte om tabak te snuiven.

Snuiftabak is een vorm van tabak die niet gerookt, maar gesnoven wordt. Het is een zeer fijn vermalen en gedroogde tabak die verrijkt is met allerlei kruiden. Menthol en eucalyptusolie zijn veel gebruikte ingrediënten. Het snuiven geeft een frisse, tintelende sensatie in de neusholten. Via het snuiven van tabak komt ook nicotine in het bloed terecht.

Groebbemolen

Drogen van tabak

Draaiende stampkuipen

Collectie snuifdozen

Deze vorm van tabaksgebruik is tegenwoordig uiterst zeldzaam. In de gouden eeuw, een periode die ruwweg overeenkomt met de 17de eeuw, was in Nederland en Vlaanderen snuiftabak het meest genuttigde tabaksproduct. De Amersfoortse snuiftabak is weliswaar de beroemdste ter wereld geweest, maar het is een publiek geheim dat er in Z.O. Vlaanderen ook duchtig tabak werd geteeld.

Snuiftabak is, hoewel het niet gerookt wordt, wel kankerverwekkend. Er is een verband tussen het gebruik van snuiftabak en kanker van de mond en de bovenste lucht- en spijsverteringswegen. Verder is snuiftabak schadelijk voor mond en tanden en zorgt het o.a. voor vergeling van het tandglazuur, tandvleesontsteking en terugtrekkend tandvlees.

In tegenstelling tot wat de meesten denken is snuiftabak geen gewone gemalen tabak en komt er veel meer bij kijken. Een mengsel van verschillende tabakken zorgt vooral voor het aroma van de snuif. Traditie en ervaring bepaalden het recept, dat over generaties heen werd gekoesterd en absoluut geheim werd gehouden! Tabaksbladeren en stelen werden verpulverd, gemengd met vluchtige oliën, bevochtigd zodat er een gisting proces opgang kwam. De bladeren werden dan gedompeld in lavendel, rozenolie, menthol, muskaat, keukensiroop etc. Toevoegingen met honing, suiker, rozijnen of scherpere stoffen zoals Citroensap, azijn en tamarinde waren onderdelen van het recept dat elk bedrijf strikt geheim hield.

Voor rapesnuif werden de gebruikte tabaksbladeren gesponnen en gevlochten tot zgn. karotten. De tabaksbladeren werden gesausd d.w.z. verrijkt met een mengsel van kruiden en andere toevoegingen die de tabak een specifiek karakter gaven. De saus werd gemaakt op basis van brandewijn, jeneverbessen en diverse ingrediënten zoals kalmoes, koriander, kruidnagelen en salmiak. De gesausde tabak werd enige maanden in afgesloten kisten bewaard ter fermentatie, dit is een gistingproces.

Vervolgens werden de tabaksbladeren met een touw over de gehele lengte gewikkeld tot een bundel. Het touw werd na enige tijd steeds strakker aangetrokken. Deze karotten werden een paar jaar bewaard, waardoor de snuiftabak een bijzondere geur en aroma krijgt. De duurere soorten snuiftabak werden vervolgens geparfumeerd met bijvoorbeeld rozenolie, nagelolie, menthol of lavendel.

De karotten werden vervolgens, in linnen doeken gewikkeld en strak omwonden, te drogen gelegd. Daarna werden de bladeren ontdaan van het doek en door de snuifmolenaar in draaiende stampkuipen gelegd om er snuif van te maken. In tegenstelling tot wat de woorden molen en molenaar logisch doen vermoeden werden de tabaksbladeren niet vermaald maar gestampt. In houten tonnen, die in de kas van de molen stonden, werden ze net zolang bewerkt met vier op- en neergaande beitels totdat de bladeren fijn geheid waren en snuif waren geworden. De kuipen werden aangedreven door een wentelas met spaken die de stampers in beweging brachten en de kuipen lieten draaien door zettters.

De snuif werd vervolgens in (meestal Delfts Blauwe) aardenpotten gedaan om verkocht te worden aan handelaars. Deze verpakten ze op hun beurt in kleine ronde doosjes.

Tabaksbladeren gesponnen en gevlochten tot karotten

Specerijenmolen

Voor privégebruik kon men thuis ook de karot raspen met het ruwe vlak van een snuif-rasp. Deze werd dan opgevangen in een snuifdoos.

In tegenstelling tot de rape-snuif werd bij stelensnuif het omwikkelen, het drogen en fermenteren overgeslagen.

In 1766 was tabak snuiven een grote rage, vooral in Frankrijk. Er werd tienmaal meer gesnoven dan gerookt. We halen in deze context de fabrikanten-vennoten van karotten voor snuiftabak Laureys Callebout en Egidius Frans Hofmans (boekhouder van de winkeliers!) aan, evenals een zekere Dhooge (N.), die sinds 1780 in Aalst als verkoper van 'snuif' in Aalst aan de bak kwam, hetgeen toch enkele belangrijke vaststellingen zijn. Genots- of geneesmiddel, heilzaam of gevaarlijk, het snuiven, roken of zelfs kauwen van tabak was in elk geval populair. Ook andere snobistische artikelen als thee, koffie en chocolade raakten sinds de 2de helft van de 18de eeuw snel ingeburgerd.

Belangrijke consumptievernieuwingen deden zich ook elders voor en niet in het minst bij de Antwerpse meerseniers. Zo telt de Scheldestad in 1792 85 tabak- en snuifverkopers en 61 handelaars in thee en/of koffie en/of chocolade.

Een eerste indruk laat vermoeden dat de winkeliers in het 18de eeuwse Aalst mensen van hun tijd waren, die handig inspeelden op vraag en aanbod. Gesnoven werd er echter al veel eerder. Vanuit Frankrijk was het rond 1600 in de meeste Europese landen, vooral in de betere kringen, doorgedrongen. Het snuiven beheerste op een gegeven moment het gehele sociale leven zodanig, dat het haast ondenkbaar was dat ook een bedelaar op straat zonder zijn snuifdoos te vinden was. De mannen rookten vooral hun pijp maar bij de vrouwen was het snuiven, ongeacht hun stand, de belangrijkste bezigheid. De armen zochten hun troost erin en de zieken hun geneeskrachtig kruid. Het gemiddelde verbruik aan tabak per hoofd van de bevolking bedroeg midden 18de eeuw zo'n drie kilo, waarvan snuif een belangrijk deel uitmaakte.

Een tabaksmolen draaide echter niet uitsluitend op het stampen van tabaksbladeren. Meestal combineerde de molen het ook met het malen van specerijen. De omzet van specerijen op een dorp (en zelfs het hinterland) was nergens zo groot dat een plaatselijke molen enkel hiervoor economisch gerechtvaardigd was. Vandaar dan ook dat de combinatie van een tabaks- en een specerijenmolen in één en dezelfde windmolen voor de hand lag. Bij het malen van specerijen dient gedacht te worden alle soorten specerijen en aanverwante producten zoals peper,

piment, nootmuskaat, foelie, gemberwortel, kaneel, kruidnagelen, fenegriek en koriander, of mengsels van specerijen en kruiden.

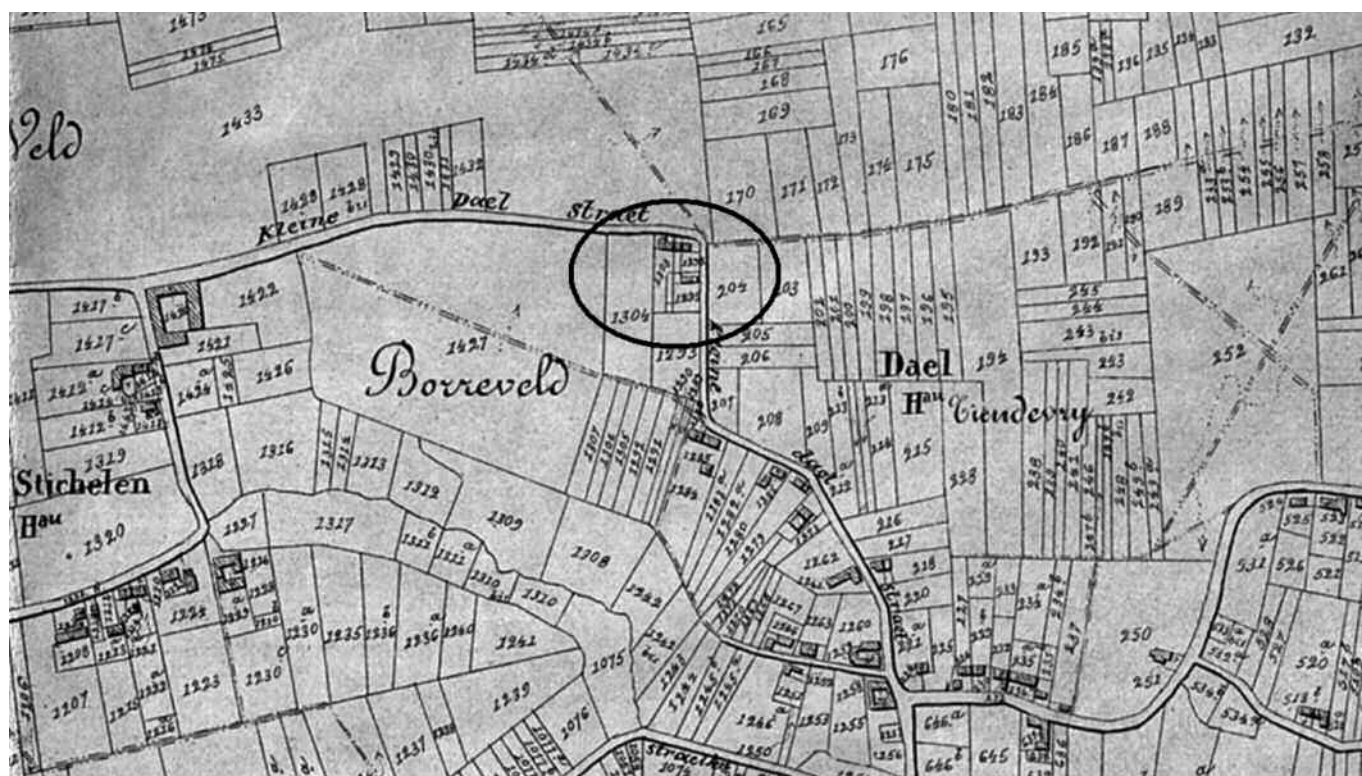
Het malen van specerijen was een langdurig en arbeidsintensief proces. Specerijen bevatten etherische oliën, aromastoffen die in feite niets met olie te maken hebben. Wanneer deze oliën worden verwarmd, geven zij het specifieke aroma af waardoor bijvoorbeeld nootmuskaat naar nootmuskaat ruikt, of peper naar peper.

Door de wrijving van maalstenen werden de specerijen warm en kwamen de genoemde aromastoffen dus vrij. Met andere woorden, tijdens het malen ging een deel van het aroma verloren. Om die reden moest het maalproces dusdanig worden uitgevoerd dat het maalsel minimaal opwarmde. Dit werd bereikt door slechts geringe hoeveelheden tegelijk te malen en door de specerijen niet in één keer tot de juiste korrelgrootte te malen, maar eerst te breken tussen molenstenen die 'te ver van elkaar' liggen. Na deze breekgang kon het maalsel afkoelen, de stenen werden iets dichters op elkaar afgesteld en het gebroken maalgoed werd nogmaals gemalen. Op deze wijze werd in drie tot vier maalgangen de eindkwaliteit bereikt.

Dat het fenomeen van de tabaksmolen gelimiteerd was in tijd had ongetwijfeld te maken met de opkomst van het snuiven als modeverschijnsel en het inspelen op de plotse grote vraag naar snuif. Door overmatig gebruik en het mengen van de tabak met kleurstoffen, andere kruiden en/of slechte andere soorten tabak, kwam echter de neusziekte Pica Nasi ook veel voor.

Rond 1850 sloeg de verhouding snuiven versus pijp en sigaar roken dan ook helemaal om en kort daarna wordt de snuifproductie bij ons stilgelegd.

Vandaar dan ook dat het niet verwonderlijk is dat in de kadasterleggers van Philippe Christian Popp (gemaakt tussen 1842 et 1879) geen melding meer wordt gemaakt van een molen. De met de Ferraris-kaart corresponderende secties A1295 en A1296 waren respectievelijk de tuin (4,00 a) en het huis (1,10a) van Joannes-Baptiste Vyverman, landbouwer uit Denderhoutem. De aanpalende sectie A1293 was een perceel landbouwgrond 18a70 groot toebehorend aan Domincus Guns eveneens landbouwer te Denderhoutem. Dit in tegenstelling tot de

Detail Popp kaart Denderhoutem (1842 - 1879)

korenmolen in de Molenstraat van Joannes Eeman, molenaer, die wel degelijk vermeld staat als dusdanig bij respectievelijk de Secties B 886 (molen en erf), B 884 (huis) en B 886 (tuin).

Dit blijkt ook uit het feit dat het Landboek van Denderhoutem Anno 1699 – dus 70 jaar vóór het verschijnen van de Ferraris-kaart – op de hoek van het Borreveldeke enkel de “*behuysde stede*” (70 roeden groot) van Jan Muylaert vernoemd wordt welke hij “*in scijnse van den Armen voor 99 jaren (had) innegaende in 1687*” maar helemaal geen molen.

Daar waar de staakmolen op de Meulencauter (op het einde van de latere Molenstraat) er wel degelijk vermeld staat als “den meulen met den bergh”, gepacht door Jan Wuytens, ‘muylder, van Jonker Bijn’.

Bovendien was één van de eigenschappen van dit soort houten windmolen dat het vrij gemakkelijk was om de molen te verhuizen. Hierdoor werd dit soort molen niet tot het onroerend goed gerekend, wat betekende dat hij zonder tussenkomst van een notaris kon verkocht worden. Het is dan ook opvallend dat heel wat van onze standaardmolens in de loop der tijden verhuisd werden. Of dit met ook met de Atomse tabaksmolen gebeurde blijft een open vraag.

Luc POTS

Jachtovertredingen te Haaltert-1887

In het ‘groene’ gedeelte van onze gemeente werden er jachtgebieden afgebakend, waar alleen mocht gejaagd worden door diegenen die een jachtvergunning hadden.

Baron de Sadeleer was een verwoed jager, o.m. in de Molenbeekvallei. Het is gekend dat hij vaak het geschoten wild liet klaarmaken door de waardin van de herberg ‘Den Bureau’ in ’s Gravenkerselaar. Na de jacht kon het gezelschap dan lekker tafelen in de afspanning.

Helaas, pseudo-jagers konden het niet laten en aasden eveneens op het vrijlopende wild in de Haaltertse kouters. Doch dit was gerekend zonder een alerte jachtwachter Domien Temmerman. Zo kon hij in de winter 1887 enkele stropers bij de kraag vatten.

Zij werden beschuldigd van:

- 1- om te jagen zonder ‘port-d’arme’ (jachtvergunning)
- 2- om te jagen wanneer de jacht gesloten was
- 3- om te jagen op goederen waarvan de heeren de Sadeleer alleen rechthebbende zijn

- 4- om te jagen met eenen afwijzer, dit is een verboden wapen
- 5- (ingeval de Dooremonts wederstand geboden hebben aan den jachtwachter om hun wapen ogenblikkelijk af te geven, is er eene contraventie aan de wet)
- 6- voor dreigementen en verwijtingen aan de jachtwachter’

Het proces verbaal werd opgemaakt op zondag 24 februari 1887.

De beschuldigen waren: Theofiel Renneboog, Felix Dooremont. De jachtwachter had hen gezien op de eigendom van Van Landuyt en Domien De Brouwer tussen ‘loof, graan en klavers’ hun geweer zien ‘opvijzen’. Felix Dooremont was ‘drager’ van een haas.

Dan volgde er een boutade van beschuldigingen van Dooremont aan het adres van Domien Temmerman zoals: ‘het zal uw leven kosten als gij uwe ronde nog doet en zijn vinger uitstekende, zegde hij, gij moet eraan...’

Eventuele gevolgen van dit ‘stropersverhaal’ hebben wij niet kunnen ontdekken.

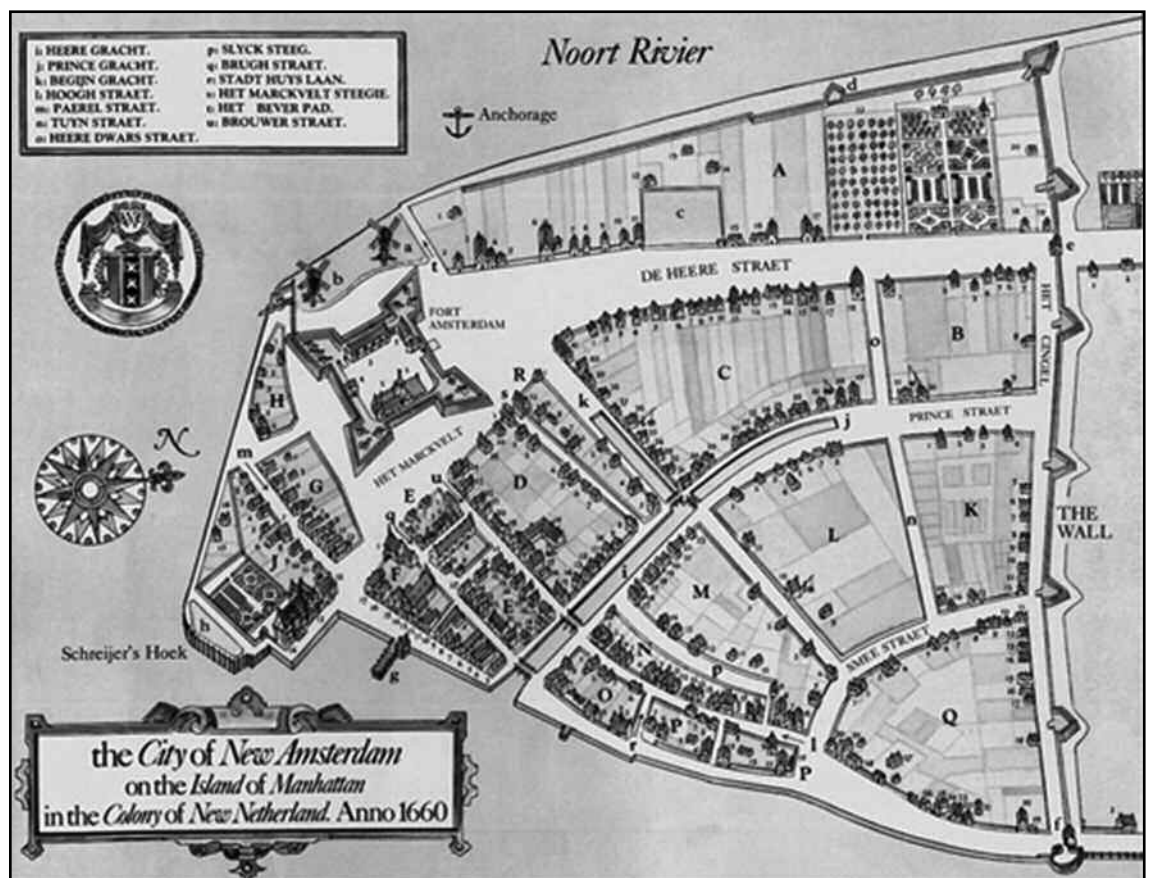
WdL

RAB, Haaltert, modern, 24/02/1887

Het Nederlands in de USA

Het Nederlands is nooit een wereldtaal geworden, hoewel Nederland vanaf de 17e eeuw zich ontpopte tot één van de grootste koloniale mogendheden, met als belangrijkste vestigingen Indonesië en Noord-Amerika. Oorzaak van de onderwaardering op taalgebied: de Nederlanders waren vooral tuk op het vergaren van winst, niet op het verspreiden van hun cultuur. Zo stonden ze Nieuw Amsterdam, het latere New York, af aan de Engelsen in ruil voor Suriname- ze ruilden (weliswaar onder militaire dwang) kwaliteit in voor kwantiteit. Is dit geen illustratie van hun koopmansmentaliteit?

Andere talen hebben wel enkele woorden ontleend aan het Nederlands, maar helemaal niet zoveel als het Nederlands zelf ingelijfd heeft uit het Latijn en het Grieks of uit het (moderne) Frans, Engels en Duits. (Ont)lenen veronderstelt kennis van de andere taal- en het Nederlands heeft buiten het Nederlandse taalgebied zelden gefungeerd als 2e taal, en zeker niet voor bevolkingsgroepen van enige omvang. Dichtste voorbeeld hier is het (Belgisch) Nederlands in Belgisch Congo, waar zelfs het Frans niet de invloed heeft gekregen die men had verwacht: er waren maximaal 40000 Belgische kolonisten aanwezig in een land met een oppervlakte en een bevolking die 20 tot 200 maal omvangrijker was; alle Belgische invloeden bleven beperkt tot de oppervlakte, geen enkele Congolees voelde zich ooit Belg of nam de "Belgische" talen over als de zijne! Als er al Nederlandse woorden opdoken in andere talen waren dit vooral termen uit de wereld van de scheepvaart, in het Engels bijvoorbeeld *buoy* (boei) en *yacht*, *bulwork* (bolwerk), *bundle* (bundel), *dock-freight* (vracht), *to keelhaul* (kielhalen), *sleigh* (slee of slede); ook woorden uit de schilderkunst werden grif overgenomen van de wereldbepaalde Hollandse schilderschool: *landscape*, *sketch*, *etch* (ets)...

Het Engels ontleende onrechtstreeks nog een aantal woorden aan het Nederlands via een Afrikaanse omweg: het (Zuid) Afrikaans. De bekendste voorbeelden zijn hier: springbok, kraal, trek, Boer, Apartheid en wildebeest...

Nederlandse landverhuizers verrijkten het Amerikaanse Engels met een aantal woorden waarvan er een paar ook in het Britse Engels bekend raakten: boss (baas), cookie (koekje), hook (hoek, landtong, Hoek van Holland), waffle (wafel), cole slaw (koolsla), pancake (pannenkoek), snooper (snoeper) en stoop (stoep). Ook Santa Claus (Sinterklaas) en de landkaart van New York en omstreken getuigen van de Nederlandse aanwezigheid in Nieuw Amsterdam: Harlem, Hoboken, Coney Island (Konijneneiland), Flushing Meadows (Vlissingen), Wall Street (Walstraat: wal is verdedigingsgracht), Broadway (Brede Weg) enz.

In 1609 werd Nieuw Amsterdam gesticht door de Brit Henry Hudson, in opdracht van de Verenigde Oostindische Compagnie en op zoek naar een noordelijke route naar Indië. Het werd het centrum van de bonthandel en van hieruit werden berenvellen en ander bont langs de Hudsonbaai naar Holland verscheept. De Nederlanders vestigden zich op het eiland Manna-hatta, dat ze van de "wilden" kochten voor de habbekrats van 60 gulden. Nu is dit de zakenwijk van Manhattan geworden waar veel straten nog steeds het patroon volgen dat door de eerste Nederlandse kolonisten werd uitgetekend. Broadway, The Bowery (bouwerij, huidige betekenis boerderij), Walstraat, Brooklyn (Breukelen), Rhode Island (het Roode Eylandt)...

De buurkolonie Nieuw Engeland groeide veel sneller dan Nieuw Amsterdam: omstreeks 1650 woonden er 50000 inwoners tegenover 7000 in de Nederlandse kolonie. In 1664 moest directeur –generaal Peter Stuyvesant de stad overgeven aan de Engelsen, in ruil voor de slavenkolonie Suriname. De aandeelhouders van de (inmiddels opgerichte) Westindische Compagnie waren er niet rouwig om: Suriname tegen Nieuw Amsterdam, een voordelige ruil! De Nederlandse kolonisten vestigden zich vanaf nu in het achterland, de staten New York en New Jersey. Het Nederlands bleef tot het begin van de 19e eeuw vooral de taal van de (calvinistische) preekstoel. Vanuit het Nederlandse moederland was de steun voor de Nederlandse taal in Amerika bijzaak geworden: "het evangelie kon even goed in het Engels verkondigd worden." Wel werd in 1778 de eerste Amerikaanse grondwet van de kersverse Verenigde Staten onmiddellijk in het Nederlands vertaald om de steun van de Nederlandse kolonisten te verkrijgen.

Het Nederlands handhaafde zich als omgangstaal ten westen van de Hudson.

Vereenvoudigde vormen van Nederlands werden ook gebruikt in de handelscontacten met Indianen tot Nieuw Amsterdam in Engelse handen overging. Het Nederlands uit die beginperiode ("Jersey Dutch" of "Mohawk Dutch", beide varianten van het gesproken "Low Dutch" of "Leeg (laag) Dutch") had veel Engelse leenwoorden, het "Holland Dutch" van de oorspronkelijke kolonisten verloor zoveel van zijn invloed dat het op den duur nog enkel in de kerk kon beluisterd worden.

In de periode voor de eerste Wereldoorlog maakte het Nederlands definitief plaats voor het Engels, zonder dat de nakomelingen van de calvinistische landverhuizers helemaal oplostten in de befaamde "melting pot". De overgang op het Engels werd bevorderd door de weerstand in de Amerikaanse samenleving, officieel gesteund, tegen vreemde talen, vooral tegen het Duits, de taal van de vijand in de Wereldoorlog. En Nederlands- wat lijkt "Dutch" toch op "Deutsch"- werd voor een Duits dialect versleten. Pas in de jaren na de Tweede Wereldoorlog pasten de Nederlanders zich volledig aan de Amerikaanse cultuur aan, hoewel de Christian Reformed Church ook toen nog lang vasthield aan de calvinistische levensstijl. Maar nieuwe groepen immigranten, waaronder ook Vlamingen in en rondom Detroit, hadden er inmiddels voor gezorgd dat het calvinistische karakter niet langer kenmerkend was voor Amerikanen met een Nederlandstalige achtergrond. De 20e-eeuwse landverhuizers zochten werk, geen godsdienstvrijheid. Generatieconflicten leidden er- ook bij de calvinisten- toe dat de overschakeling op het Engels binnen drie generaties zijn beslag kreeg. De behoefte aan het bewaren van

de eigen identiteit speelde nauwelijks meer een rol van betekenis. De namen op de grafstenen op de kerkhoven van Little Chute, Wisconsin, Pella in Iowa en vele kleine gemeenten in Michigan zijn bijna de laatste getuigen van de Nederlandse aanwezigheid aldaar. Wie met weemoed terugdenkt aan het oude land, kan door een bezoek aan een Tulip (tulpen) Festival in Iowa of Michigan zijn behoefte aan Nederlandse "gezelligheid" voldoende bevredigen, vooral als verkoopsters in klederdracht "drop, pindakaas en gestampte muisjes" aanprijzen. Een folder van de VVV van Holland Michigan lokt toeristen vandaag de dag naar een nagebouwd Nederlands dorp, waar meisjes in nep- klederdracht een klompdans uitvoeren op de muziek van een draaiorgel.

Ook de Vlamingen in en rond Detroit hoeven niet verstoken te blijven van herinneringen aan hun vaderland. Zij kunnen "de Gazette van Detroit" lezen, geschreven door en voor (afstammelingen van) Vlaamse immigranten, en hun heimwee verdrinken in Vlaamse cafés, waar nog balspelen worden beoefend die in hun land van herkomst al verdwenen zijn.

Bibliografie:

R. Shorto "Nieuw Amsterdam"-Eiland in het hart van de wereld, 2004, Forum, Amsterdam.

De Vries, Willemyns, Burger: "Het verhaal van een taal"- 9 eeuwen Nederlands, 1994, Prometheus, Amsterdam.-G.

Asaert "1585"-De val van Antwerpen en de uittocht van Vlamingen en Brabanders.2004, Lannoo.-Jan Noordegraaf:

"Low Dutch of Leeg Duits?" Nederlands wat verdween, p. 32-33 in Neerlandia 2, 2011- Nederlands van Nu.

Tony De Rijck